

## **Educația pentru sustenabilitate – premisă a competitivității economice postcriză cu inferențe posibile pentru România**

**Camelia Iuliana LUNGU**

Academia de Studii Economice din București  
camelia.lungu@cig.ase.ro

**Chirața CARAIANI**

Academia de Studii Economice din București  
ccaraiani@cig.ase.ro

**Cornelia DASCĂLU**

Academia de Studii Economice din București  
cornelia.dscalu@cig.ase.ro

**Rezumat.** *Necesitatea integrării sustenabilității în competențele specialiștilor în științe economice și acreditarea sa pentru studiile universitare au fost recunoscute în literatura academică de specialitate de mai bine de douăzeci de ani. Utilizând revizuirea literaturii și documentarea se identifică factorii-cheie ai evaluării situației prezente la nivelul cercetărilor științifice și al practicii universităților europene. Responsabilitatea primară revine universităților economice, care prin modernizarea curriculei pot satisface aceste cerințe. În acest sens, particularizăm dezbateră în vederea proiectării strategiilor unei educații economice pentru sustenabilitate în învățământul economic superior din România.*

**Cuvinte-cheie:** educație; sustenabilitate; competitivitate economică; profesia contabilă; universitate.

**Coduri JEL:** I25, M21, M40.

**Coduri REL:** 4C.

## Introducere

Incidente etice, sociale și de mediu sunt tot mai grave și mai expuse public, necesitând costuri ridicate pentru recâștigarea reputației deteriorate a companiei. Schimbarea este, prin urmare, determinată de factori internaționali, mai degrabă decât naționali. Indicii piețelor financiare, precum FTSE4Good și Dow Jones pentru sustenabilitate influențează investitorii în aceeași măsură în care îi influențează și *Principiile pentru investiții responsabile* emise de Programul Națiunilor Unite pentru Mediu (United Nations Environment Programme - UNEP) *Inițiativa Finanțe* (ICA, 2008, p. 7).

În acest sens, au fost exprimate tensiuni la diferite niveluri politice și de către diverse grupuri reprezentative ale industriilor cu privire la capacitatea sistemului de învățământ de a oferi studenților competențele profesionale necesare a reacționa într-o lume în rapidă și permanentă schimbare. „Economiiile lumii trebuie să fie capabile să se adapteze la sistemele de reglementare și de securitate care cer companiilor să fie mai deschise și mai responsabile pentru acțiunile lor și să furnizeze informații cuprinzătoare și în timp util privind aspecte relevante pentru o gamă mai largă de utilizatori, precum stakeholderii, și pe o gamă mai largă de problematici” (Martin, Steele, 2010, p. 11).

Cercetarea științifică pe acest domeniu nu a avut un impact semnificativ în realitatea economică, datorită lipsei de dialog cu privire la integrarea sustenabilității, care a dus la divergențe între punctele de vedere ale părților interesate din industrie și cele din învățământul superior. Această realitate ne-a determinat să punem sub semnul întrebării posibilitatea ca barierele instituționale sau lacunele în comunicare să fi limitat implementarea schimbărilor către sustenabilitate în învățământul economic superior.

Pentru a răspunde obiectivului general acceptat, profesioniștii și cadrele universitare și-au concentrat atenția pe interdependența crescândă a economiilor internaționale, care, combinată cu criza globală actuală, a facilitat inițiativele globale pentru proiectarea unor strategii complexe de formare. Parteneriatele internaționale, organizațiile nonprofit și agențiile guvernamentale precum *Inițiativa pentru Raportarea Globală* (GRI), *Consiliul Mondial de Afaceri pentru Dezvoltare Sustenabilă* (WBCSD), *Comisia Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Sustenabilă* (UNCSD) sau *Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare* (OECD) au o contribuție majoră la creșterea gradului de conștientizare a dezvoltării sustenabile a economiei globale prin abordarea unor aspecte precum: raportarea Triple Bottom Line, amprenta ecologică, auditul social și de mediu, balanța scorecard sustenabilă, modele de evaluare a sustenabilității etc.

Pe o piață mondială imprezvizibilă și extrem de competitivă, unde companiile exercită o presiune mare, iar rolul economiștilor, cu particularitate al contabililor, se extinde dincolo de cunoștințele înguste privind reglementarea pentru a include viziune, adaptabilitate și capacitate ridicată de a aborda problemele privind sustenabilitatea.

Întrebarea generală a cercetării formulate la acest nivel se referă la *relevanța integrării sustenabilității în educația și practica economică, care ar putea avea impact asupra competitivității economice postcriză.*

Pe baza revizuirii literaturii conturăm ideea că deși există un interes semnificativ al abordării conceptului de sustenabilitate în educația economică, cu particularizare pe domeniul contabilității, demonstrat prin paleta largă de subiecte tratate într-un număr mare de reviste de înaltă calitate, dispersia lor este extrem de mare, subiectele nu sunt tratate consecvent, iar impactul cercetărilor nu se reflectă în practică. Articolul prezintă apoi o cercetare bazată pe documentarea privind aprofundarea disciplinelor incluse în curricula universitară la programele de master ale unor universități europene, care tratează central sau colateral aspecte ale sustenabilității. În ultima parte a articolului studiem și prezentăm o imagine a intențiilor de implicare a studenților masteranzi din învățământul economic din România în aspectele privind sustenabilitatea (mediul, societatea și responsabilitatea corporativă), cu impact asupra evoluției viitoare a economiei românești.

O astfel de dezvoltare a educației economice/contabile către sustenabilitate are un potențial ridicat de succes, având în vedere importanța contabililor pentru sectorul de afaceri, precum și importanța sectorului de afaceri pentru dezvoltarea sustenabilă, ambele observate și exprimate de către academicieni, profesie și mediul de afaceri. Această lucrare poate fi considerată ca un pas înainte într-un efort de cercetare mai mare ce vizează integrarea sustenabilității în domeniul contabilității. Articolul este util pentru economiști, pentru profesia contabilă, pentru mediul de afaceri, universități și autorități publice, interesați în a răspunde nevoii actuale de integrare a sustenabilității în educația contabilă și formarea profesională.

Rezultatele acestei cercetări privind procesul de integrare a sustenabilității în educația universitară confirmă concluzia conform căreia mai trebuie făcut mult pentru ca percepția competențelor de sustenabilitate să se îmbunătățească, astfel încât cursurile destinate dezvoltării unor astfel de competențe să fie percepute ca oferind un avantaj competitiv atât studenților, cât și universităților și nu ca fiind o opțiune mai degrabă la modă, dar nu neapărat necesară.

## **Metodologia cercetării**

Studiul se bazează pe cercetarea fundamentală și este menit să conducă la descoperirea unor noi aspecte ale esenței educației în domeniul economic și al contabilității, ale cerințelor stakeholderilor și ale conceptului de sustenabilitate proiectat la nivel microeconomic. Acțiunile complexe dintre aceste elemente trebuie să rezulte în proiectări, inovații, noi evoluții și soluții la abordările tradiționale ale învățământului universitar. Această cercetare calitativă investighează determinanții și modalitatea în care comportamentul ofertanților de educație contabilă se poate schimba pentru a răspunde la presiunile sociale de asigurare a unei dezvoltări sustenabile. Este utilizată apoi cercetarea de arhivă ca metodă de studiu pentru a contura istoria, dar și prezentul educației îndreptate către dezvoltarea sustenabilă. În acest sens sunt analizate studiile publicate în reviste de educație pentru contabilitate de-a lungul timpului (din anii 1990 până în prezent). Cercetarea este completată de aprofundarea disciplinelor incluse în curricula universitară la programele de master ale unor universități europene care tratează central sau colateral aspecte ale sustenabilității.

În continuarea articolului a fost făcut un alt pas în cercetare prin elaborarea unui chestionar-pilot destinat conturării conținutului curricular al programelor de master în vederea adaptării pentru includerea cunoștințelor privind sustenabilitatea. S-a urmărit ca pe baza acestui chestionar-pilor să se testeze o serie de propoziții desprinse din cercetare în vederea conturării unor dezbateri privind opiniile și alegerile preconizate în rândul studenților masteranzi din învățământul economic românesc.

### **1. Istoria integrării aspectelor privind educația pentru sustenabilitate în cercetarea contabilă**

Necesitatea integrării sustenabilității în calificările profesionale și acreditarea sa pentru studiile universitare au fost recunoscute în literatura academică de specialitate de mai bine de douăzeci de ani. Cercetătorii din domeniul contabilității au susținut aceste idei prin elaborarea de studii care abordează mai multe aspecte ale sustenabilității în domeniul contabilității. Raportul realizat de Gordon (1998) cu privire la modul în care contabilitatea și raportarea pentru responsabilitate socială/dezvoltare sustenabilă (SR/SD) a fost inclus ca un modul al cursului de teorie contabilă. Bazându-și comentariile pe o cercetare prin chestionare, el sugerează că documentarea în literatura de specialitate și discuțiile pe marginea temei au sensibilizat studenții pe subiectele legate de SR/SD. Hill et al. (1998) sugerează că studenții se percep a fi foarte motivați și persistenți, dispunând de încredere, fiind angajați în procesul de învățare continuă și sensibili la responsabilitatea socială. Fleischman și Schuele (2006) propun indicarea unor

lecturi suplimentare pentru studenții ce urmează cursurile de principii contabile sau de contabilitate intermediară, care să vizeze starea prezentă și aspectele propuse pentru cercetări viitoare pe problematica contabilității și raportării de mediu. Autorii includ în studiu și opiniile profesorilor de contabilitate și pe cele ale studenților la specializările de contabilitate. Rezultatele indică faptul că mărirea portofoliului de lectură și discuțiile realizate cu studenții cresc gradul de conștientizare și preocuparea acestora pentru importanța protecției mediului/sustenabilitate. Apostolou et al. (2010) efectuează o revizuire a literaturii privind educația contabilă pentru perioada 2006-2009, abordând în mod indirect aspectele legate de sustenabilitate și responsabilitate socială corporativă. Concluzia tuturor acestor studii, regăsită și la Merino (2006), este că discursul contabil pentru sustenabilitate a pătruns în învățământul superior și merită atenția profesorilor de contabilitate.

Îmbogățim literatura existentă printr-un studiu bazat pe revizuirea literaturii și cercetarea de arhivă privind includerea sustenabilității în educația contabilă. Proiectăm studiul pe șapte reviste care se adresează cu precădere educației contabile: *Accounting Education: An International Journal*, *Australian Journal of Accounting Education*, *Global Perspectives on Accounting Education*, *Issues in Accounting Education*, *Journal of Accounting Education*, *Journal of Education for Business* și *The Accounting Educators' Journal*. Prin analiza conținutului articolelor publicate în aceste reviste facem o istorie a abordării subiectelor legate de sustenabilitate în educația contabilă. Urmărim subiectele dezbătute și le comentăm prin raport cu trei direcții ale cercetării noastre: profesia contabilă, mediul de afaceri și mediul academic. Sinteza rezultatelor obținute (tabelul 1) relevă un interes scăzut pentru articolele referitoare la schimbarea și dezvoltarea curriculei contabile prin abordarea aspectelor sustenabilității.

Tabelul 1

**Sustenabilitatea în cercetarea contabilă: istorie și conținut**

Revista	Număr de articole	Înainte de 2000	2000-2009	2010-prezent	Subiect
Accounting Education: An International Journal	16	1	9	6	Educația academică: impactul eticii Educația pentru afaceri: studii de caz
Australian Journal of Accounting Education	Nu există arhivă electronică				
Global Perspectives on Accounting Education	1	-	1	-	Educația pentru afaceri: aspecte generale ale eticii în guvernanța corporativă
Issues in Accounting Education	25	5	18	2	Educația academică: impactul eticii
Journal of Accounting Education	4	-	2	2	Educația academică: metode și conținut Educația profesională: etică Educația pentru afaceri: studii de caz
Journal of Education for Business	5	-	4	1	Educația academică, Educația profesională și Educația pentru afaceri: studii de caz
The Accounting Educators' Journal	1	-	1	-	Educația pentru afaceri: aspecte generale ale eticii corporative

*Accounting Education: An International Journal* a publicat cele mai reprezentative cercetări care se adresează aspectelor privind sustenabilitatea și includerea lor în curricula contabilă, atât prin studii de caz (Coulson, Thomson, 2006), prin integrarea în pregătirea contabilă națională (Lange de, Watty, 2011, Hussain, 2011, Stevenson, 2002), cât și prin problematizări conceptuale (Hazelton, Haigh, 2010, Mathews, 2001, Boyce et al., 2012).

*Journal of Accounting Education* a publicat patru articole (două în 2006 și două în 2010) care promovează în mod direct sau indirect aspecte ale sustenabilității necesar a fi incluse în programa de contabilitate. Aspectele academice, profesionale sau de afaceri implicate de educația contabilă sunt abordate, cu implicații semnificative pentru cercetările viitoare. Astfel, Wynder (2010) contribuie cu un studiu de caz privind evaluarea performanțelor, inclusiv performanța de mediu, utilizând balanța scorecard, Burns (2006) discută despre proiectarea unui curs de contabilitate destinat studenților care să cuprindă etica și comportamentele profesionale în contabilitate, în timp ce Fleischman și Schuele (2006) se referă la metodele de predare specifice contabilității de mediu.

Deși cu cele mai multe articole, *Issues in Accounting Education* conține cele mai puțin relevante studii pentru cercetarea noastră. Gordon (1998) este singurul care se adresează direct introducerii conceptelor de responsabilitate corporativă în educația contabilă a studenților, iar Patten și Williams (1990) și Sefcik et al. (1997) dedică cercetările educației contabile pentru mediu. Celelalte articole ating doar indirect conceptele de sustenabilitate sau responsabilitate socială, exclusiv prin raportare la aspectele privind etica în afaceri, profesie și în învățământul superior.

*Global Perspectives on Accounting Education* și *The Accounting Educators' Journal* sunt puțin reprezentative pentru abordarea sustenabilității în educația contabilă și se adresează îndeosebi legăturii cu mediul de afaceri. *Journal of Education for Business* include cinci articole referitoare la contabilitatea pentru sustenabilitate și la curricula educațională, detaliind cazuri și practici corporative (Nicholson, DeMoss, 2009, Tschopp, 2004) și la integrarea acestora în cursurile universitare (Persons, 2012).

Pe baza abordării prezentate în acest paragraf putem concluziona că deși există un interes semnificativ al abordării conceptului de sustenabilitate în educația contabilă, demonstrat prin paleta largă de subiecte tratate într-un număr mare de reviste de înaltă calitate, dispersia lor este extrem de mare, subiectele nu sunt tratate consecvent, iar impactul cercetărilor nu se reflectă în practica educației contabile.

După cum au observat cercetătorii de la Institutul Australian de Cercetare în Educație pentru Sustenabilitate (Australian Research Institute in Education for Sustainability - ARIES) (Martin și Steele, 2010) au existat, totuși, puține modificări care să vizeze integrarea sustenabilității în curricula contabilă în

majoritatea școlilor de afaceri, în ultimii zece ani. Această realitate i-a determinat să pună sub semnul întrebării posibilitatea ca barierele instituționale sau lacunele în comunicare să fi limitat implementarea schimbărilor către sustenabilitate.

## **2. Cercetare de arhivă privind educația pentru sustenabilitate în universitățile europene**

Examinarea literaturii de specialitate referitoare la aspecte legate de afaceri, profesie sau mediul academic care influențează sustenabilitatea identifică o serie de factori care lucrează puternic în favoarea integrării sustenabilității în domeniul contabilității. Aceștia includ: politici guvernamentale de promovare a unei economii sustenabile, determinanți specifici industriilor în asigurarea unei responsabilități sociale corporative, susținerea din partea asociațiilor profesionale a schimbărilor în practica de contabilitate, prin crearea de examene de acreditare care să vizeze inclusiv politici contabile și concepte specifice sustenabilității, dar și acțiuni dezvoltate în mediul academic ce vizează sensibilizarea universităților orientate către business la aspectele privind sustenabilitatea. În acest context, includerea limitată a sustenabilității în educația contabilă poate fi explicată prin lipsa de cunoștințe a formatorilor referitoare la modalitățile de adaptare a programelor existente pentru a include competențe care să asigure abilități ce vizează sustenabilitatea, prin impactul pe care cerințele studenților îl au asupra formelor prestabilite de acreditare profesională, prin lipsa unor criterii specifice de acreditare care ar permite învățământului superior să acorde o mai mare prioritate cursurilor destinate unor competențe specializate asociate cu sustenabilitatea (Martin, Steele, 2010).

Am orientat această parte a cercetării către o documentare privind aprofundarea disciplinelor care tratează central sau colateral aspecte ale sustenabilității, incluse în curricula universitară la programele de master ale unor universități europene. Pentru a răspunde obiectivelor cercetării exprimate la acest nivel am realizat un studiu de arhivă privind disciplinele orientate către mediu/sustenabilitate într-o serie de universități europene incluse în topul 100 construit de ASPEN Institute (2012).

Cele 100 de universități incluse în acest top sunt clasificate în funcție de cursurile relevante, expunerea pe care o au în raport cu studenții, impactul asupra mediului de afaceri și activitatea de cercetare a facultăților. Criteriul privind *relevanța cursurilor* are o pondere de 20% și se referă la numărul cursurilor care conțin elemente de curricula legate de aspecte sociale, de mediu sau de etică. *Expunerea cursurilor* în raport cu accesibilitatea studenților are o pondere de 25% și se măsoară conform unei formule de calcul care acordă o pondere mai mare cursurilor cu durată mai mare, cursurilor dedicate aspectelor

privind sustenabilitatea și celor cu frecvență mare. *Relevanța pentru mediul de afaceri* contează în proporție de 30% și reflectă numărul cursurilor care pun în centrul lor impactul asupra organizațiilor orientate către profit, prin includerea unor dezbateri referitoare la modalitățile în care companiile pot fi o forță pentru îmbunătățirea condițiilor sociale și de mediu. În cele din urmă, *activității de cercetare* i se atribuie o pondere de 25% și include numărul de articole ce adresează elemente sociale, de mediu sau de etică și sunt publicate în reviste de specialitate, cu proces de selecție, ponderat cu factorul de impact al revistei, ca factor calitativ. Faptul că acest clasament include doar universități care și-au dezvoltat curricula prin integrarea aspectelor privind sustenabilitatea în disciplinele predate asigură relevanță alegerii noastre și substanță concluziilor pe care le conturăm pe baza acestei analize.

Pentru această cercetare, am utilizat datele emise de Institutul ASPEN, din care am selectat informații, elemente și caracteristici care să răspundă obiectivelor cercetării noastre. Astfel, dintr-un număr de 100 de universități incluse în clasamentul *Beyond Grey Pinstripes Global 100* pentru anul universitar 2011-2012, am selectat pentru cercetare doar 16 universități din Uniunea Europeană. Clasamentul realizat pe baza metodologiei ASPEN cuprinde universități europene din următoarele țări: Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Marea Britanie, Norvegia, Olanda și Spania. Reprezentativitatea cea mai mare o are Marea Britanie, cu cinci universități, urmată de Spania, cu trei universități, și de Franța și Germania, cu câte două universități (tabelul 2).

Tabelul 2

**Clasamentul universităților europene conform metodologiei Beyond Grey Pinstripes, pentru anul 2011/2012 – Extras țări UE**

Poziția în top 100	Universitatea	Țara	Poziția în clasament în raport de			
			Relevanța cursurilor	Impactul asupra studenților	Impactul asupra mediului de afaceri	Activitatea de cercetare
3	IE University	Spania	9	1	7	46
19	Erasmus University (RSM)	Olanda	34	68	37	2
40	INSEAD	Franța	44	123	23	12
29	ESMT	Germania	51	17	14	71
41	University of Jyväskylä, School of Business and Economics	Finlanda	51	33	46	50
45	Nottingham University Business School	Marea Britanie	63	39	60	23
79	Norwegian University of Life Sciences (UMB)	Norvegia	83	70	46	119
43	Copenhagen Business School	Danemarca	92	52	52	9



În ceea ce privește importanța cursurilor, universitățile din Spania au cele mai relevante cursuri de master de afaceri orientate către aspecte ale sustenabilității (sociale, de mediu, de etică), două din cele trei universități clasându-se în top 10 pentru acest criteriu. Urmează apoi universitățile din Olanda și Franța, care se situează în top 50. Tabelul următor demonstrează cum sunt dispune cursurile prin raport la departamentele identificate.

Tabelul 3

**Departamentele în care universitățile au integrat elemente privind sustenabilitatea în disciplinele de la master/MBA**

Nr. crt.	Departamentul universitar	Număr de universități	Număr de discipline	Număr mediu de discipline
1.	Management	15	76	5.1
2.	Strategie	13	57	4.4
3.	Responsabilitate socială corporativă/Etică de afaceri	11	45	4.1
4.	Marketing	14	56	4.0
5.	Finanțe	14	42	3.0
6.	Managementul resurselor umane	10	26	2.6
7.	Economie	15	37	2.5
8.	Contabilitate	11	25	2.3
9.	Comportament organizațional	10	18	1.8
10.	Dreptul afacerilor	6	10	1.7
11.	Guvernare și afaceri	6	7	1.2
12.	Managementul organizațiilor publice și non-profit	2	2	1.0

Cursurile sunt legate de un anumit departament în funcție de conținutul lor general. Astfel, un curs de contabilitate care include unele aspecte privind impactul asupra mediului este considerat tot un curs de contabilitate. Cele mai multe universități sunt organizate pe departamente cuprinzătoare, precum Economie, Management, Marketing, Finanțe sau Contabilitate, în timp ce departamente specializate precum *Managementul organizațiilor publice și non-profit*, *Managementul de mediu* sau *Metode cantitative* sunt prezente mai rar în structura organizațională universitară.

Particularizăm în continuare discuția pe obiectivele și conținutul cursurilor de contabilitate organizate de cele 16 universități studiate, orientate către oferirea de abilități privind sustenabilitatea. Se observă în tabelul 4 că două universități (din Marea Britanie și Germania) nu au departament de contabilitate și nici nu oferă în programul de învățământ discipline de contabilitate care să includă aspecte legate de sustenabilitate.

Tabelul 4

**Repartizarea pe universități și departamente a cursurilor de contabilitate ce includ aspecte legate de sustenabilitate – extras țări UE**

Poziția în top 100	Universitatea	Țara	Cursuri de contabilitate ce includ aspecte legate de sustenabilitate	Departamentul la care cursul este afiliat
3	IE University	Spania	Balanța Scorecard Contabilitate de gestiune Contabilitate financiară Raportare financiară și analiză: o perspectivă internațională Sisteme de control de gestiune	Contabilitate
19	Erasmus University, Rotterdam School of Management (RSM)	Olanda	Servicii de asigurare	Contabilitate
29	European School of Management and Technology (ESMT)	Germania	Contabilitate managerială	Contabilitate
40	INSEAD	Franța	Raportare corporativă aplicată Dreptul afacerilor și reglementări guvernamentale	Contabilitate
41	University of Jyväskylä, School of Business and Economics	Finlanda	Teorie și cercetare contabilă Audit avansat Contabilitate financiară Analiza situațiilor financiare și evaluarea investițiilor financiare Introducere în contabilitate etică profesională în management și contabilitate Contabilitate socială și de mediu	Contabilitate
43	Copenhagen Business School	Danemarca	Contabilitate financiară Contabilitate managerială	Contabilitate
45	Nottingham University, Business School	Marea Britanie	Contabilitate și finanțe Analiza situațiilor financiare	Contabilitate
79	Norwegian University of Life Sciences (UMB)	Norvegia	Contabilitatea și managementul mediului Resurse și economia mediului	Economie Managementul mediului

Dintre celelalte 14 universități, 11 au departament de contabilitate și au în oferta educațională cel puțin o disciplină de contabilitate legată de sustenabilitate. Celelalte universități, deși nu au departament de contabilitate, oferă totuși discipline bazate pe concepte contabile, dar care se adresează în primul rând strategiei și managementului corporațiilor. În ceea ce privește disciplinele de contabilitate, acestea sunt foarte diferite, de la contabilitatea financiară și raportare la contabilitate managerială și strategie pentru afaceri.

### **3. Propunere privind adaptarea conținutului disciplinelor pentru a adresa aspecte privind sustenabilitatea – studiu pilot pentru România**

În acest paragraf studiem și prezentăm o imagine a intențiilor de implicare a studenților masteranzi din învățământul economic din România în aspectele privind sustenabilitatea (mediul, societatea și responsabilitatea corporativă), cu impact asupra evoluției viitoare a economiei românești. Bazându-ne pe revizuirea literaturii, pe studiile practice ale diverșilor cercetători și organisme sau asociații de profil, pe studiile noastre anterioare, am făcut un alt pas în cercetare prin elaborarea unui chestionar destinat conturării conținutului curricular al programelor de master în vederea includerii de cunoștințe privind sustenabilitatea. Astfel, am urmărit ca pe baza unui chestionar-pilot să testăm o serie de propoziții desprinse din cercetare în vederea dezvoltării unor dezbateri privind opiniile și alegerile preconizate în rândul studenților masteranzi din învățământul economic.

Studiul calitativ bazat pe chestionar stă la baza unei cercetări științifice al cărei obiectiv este dezbateră propunerilor de aprofundare a cunoștințelor viitorilor specialiști contabili prin integrarea în curricula universitară a aspectelor privind dezvoltarea sustenabilă. Chestionarul pilot a fost adresat studenților masteranzi, în calitate de viitori practicieni. Rațiunea realizării acestei cercetări rezidă din interesul crescând și în diversificare pe care îl manifestă companiile internaționale în ceea ce privește raportarea aspectelor privind sustenabilitatea. Pornind de la obiectivul cercetării, acela de a testa la nivelul studenților din învățământul superior economic posibilitatea introducerii aspectelor privind sustenabilitatea la nivelul curriculei de master, prin cursuri generale sau specializate, am format eșantionul de studiu din studenții *programelor de master profesional al facultății de Contabilitate și Informatică de Gestiune* din cadrul Academiei de Studii Economice din București.

Pentru a stabili reprezentativitatea eșantionului am adresat o serie de întrebări generale privind facultatea absolvită, programul de master la care sunt înscriși la momentul completării chestionarului, ocupația actuală și vârsta respondenților. Deoarece la acest nivel al cercetării nu urmărim extrapolări bazate pe răspunsurile date, am considerat că anonimitatea respondenților va asigura o credibilitate ridicată pentru răspunsurile primite.

#### **3.1. Proiectarea chestionarului și identificarea propozițiilor cercetării**

Proiectarea chestionarului și formularea întrebărilor se pliază pe respectarea obiectivul principal al lucrării și urmărește impactul pe care includerea în curricula universitară a unor cursuri adaptate și modernizate care să adreseze concepte, practici de măsurare, raportare și asigurare a aspectelor

privind dezvoltarea sustenabilă pentru a asigura o viziune completă asupra entităților economice, în rolul pe care acestea îl joacă în contextul dezvoltării sustenabile.

Urmărim în cadrul acestui studiu exploratoriu relaționarea informării privind impactul social și de mediu cu raportarea financiară convențională a companiilor. Supunem dezbaterii adaptarea și extinderea competențelor și abilităților viitorilor specialiști de a răspunde cerințelor privind dezvoltarea sustenabilă a societății, prin raportare la o serie de aspecte generale, dar și specializate.

Printr-un număr de 12 întrebări, atât cu răspunsuri unice, multiple, cât și mixte formulăm puncte de referință pentru dezbateri de nevoi identificate în rândul studenților-masteranzi atât în raport de educația economică primită, cât și de experiența personală indusă de inițiativa proprie sau de companiile angajatoare, în vederea formulării unor propuneri coerente de integrare în curricula universitară a aspectelor privind sustenabilitatea.

Ca tehnică de cercetare, am realizat chestionarul cu ajutorul portalului GoogleDocs, care permite o completare rapidă și o interfață prietenoasă respondentului. Răspunsurile sunt înregistrate automat într-o bază de date și identificate individual prin elemente temporale, iar analiza lor a permis deschiderea unor dezbateri pentru toți cei interesați, fie că aparțin mediului educațional academic, fie că aparțin mediului de afaceri.

### 3.2. Sinteza răspunsurilor la chestionar și dezbateri

Respondenții la chestionarul adresat on-line și intitulat *Perspectivile educaționale ale dezvoltării sustenabile în domeniul științelor economice* sunt studenți la programele de master specializat ale facultății de Contabilitate și Informatică de Gestiune, însă sunt absolvenți ai mai multor facultăți din Academia de Studii Economice (Contabilitate și Informatică de Gestiune – CIG, Administrație publică, Comerț, Finanțe, Asigurări, Bănci și Burse de Valori – FABBV, Economie). Aceștia au vârste cuprinse între 22 și 34 de ani și majoritatea au declarat că au ocupația de economist sau contabil.

Pentru a răspunde primei întrebări a cercetării, *Asigură actuala curriculumă universitară premisele formării unor specialiști cu abilități în a răspunde cerințelor de dezvoltare sustenabilă?*, am adresat patru întrebări referitoare la studierea sau nu, în cadrul ciclului licență sau master, a unor aspecte privind sustenabilitatea, punând accent atât pe problematici generale, cât și pe elemente specifice necesare în managementul eficient al activității companiilor. Rezultatele studiului pilot arată că majoritatea masteranzilor incluși în populația respondentă nu au studiat în cadrul disciplinelor urmate problematica privind sustenabilitatea, nici la nivel general (aspecte macroeconomice privind

dezvoltarea sustenabilă) și nici la nivel specific (aspecte privind politica de CSR a companiilor, raportarea, costurile sau auditul social și/sau de mediu).

Din analiza detaliată a răspunsurilor primite observăm că majoritatea studenților care au indicat că au abordat *aspecte generale, dar și specializate privind dezvoltarea sustenabilă* în cadrul curriculei de licență sau de masterat sunt absolvenți ai unor facultăți economice/de business, altele decât Contabilitate și Informatică de Gestiune, studiind aceste aspecte la materii foarte diverse, dar care vizează în principal managementul sau economia și mai puțin contabilitatea (tabelul 5).

Tabelul 5

**Abordarea aspectelor generale și specifice privind sustenabilitatea în curricula universitară**

Aspecte privind sustenabilitatea	Abordate prin curricula				Neabordate prin curricula (%)
	Ciclul licență	Master	Facultatea de Contabilitate	Alte facultăți	
1. Dezvoltarea sustenabilă/durabilă la nivel macroeconomic	27	14	27	46	64
2. Politica de responsabilitate socială a companiilor	14	14	9	46	73
3. Recunoașterea costurilor sociale și de mediu ale companiilor	14	18	9	55	68
4. Raportarea informațiilor sociale și de mediu de către companii	5	14	-	36	82
5. Auditul social și de mediu al companiilor	9	5	18	9	86

Pentru a răspunde celei de-a doua întrebări a cercetării: *Manifestă studenții masteranzi deschidere față de problemele generate de asigurarea sustenabilității?*, am adresat două întrebări referitoare la specializări extra-curriculare alese de studenți și voluntariat pentru economia verde. Răspunsurile arată că autoresponsabilizarea și conștientizarea tinerilor în raport de necesitatea unei dezvoltări sociale și de mediu bazate pe sustenabilitatea acțiunilor și deciziilor nu este o preocupare activă. Procentul extrem de ridicat (peste 90%) al studenților care nu s-au implicat niciodată în acțiuni care să răspundă sustenabilității este îngrijorător și ne determină, o dată în plus, să susținem modernizarea curriculei care să vină în sprijinul unei educații orientate către sustenabilitate.

Răspunsurile la întrebarea de control privind necesitatea unor cunoștințe legate de sustenabilitate în contexte diferite (la locul de muncă/pentru interviurile în vederea angajării/alte situații profesionale) arată o deschidere, deși timidă (27% au fost puși în situația de a utiliza cunoștințe privind sustenabilitatea), către o conștientizare în creștere.

Cea de-a treia întrebare a cercetării: *Există disponibilitate din partea studenților-masteranzi de a alege pentru îmbogățirea culturii profesionale a unor cursuri (de master sau de pregătire postuniversitară) care să integreze aspecte privind sustenabilitatea?* vizează conturarea unor posibile tendințe viitoare de modernizare a curriculei programelor de masterat economic și de afaceri prin integrarea aspectelor privind sustenabilitatea.

Răspunsurile primite arată deschidere și disponibilitate pentru studenții masteranzi de a alege forme de educație care să îi abilitizeze către cunoașterea conceptelor și conținutului dezvoltării sustenabile, precum și aplicarea acestora ca nivelul companiilor (viitori sau actuali angajatori). Astfel, peste 50% dintre respondenți consideră că o cultură economică îmbogățită cu elemente care să răspundă cerințelor de dezvoltare sustenabilă i-ar avantaja în carieră, și consideră că pot obține aceste cunoștințe fie prin programe de master, fie prin programe post-universitare de specializare.

Tabelul 6

#### Disponibilitatea pentru îmbogățirea culturii profesionale

(%)

Aspecte privind sustenabilitatea	Avantaj în cariera profesională	Utilitatea detalierei în cadrul programelor de master	Opțiuni pentru un program de specializare
1. Dezvoltarea sustenabilă/durabilă la nivel macroeconomic	50	50	45
2. Politica de responsabilitate socială a companiilor	50	55	50
3. Recunoașterea costurilor sociale și de mediu ale companiilor	64	64	50
4. Raportarea informațiilor sociale și de mediu de către companii	64	59	50
5. Auditul social și de mediu al companiilor	55	64	41

#### 4. Dezbateri: mirajul sustenabilității pentru curricula și cercetarea universitară

Abordăm la acest nivel al cercetării întrebări pentru dezvoltarea utilității viitoare a acestor informații și descrieri cu privire la rolul și implicarea profesiei contabile, a cadrelor universitare și a mediului de afaceri în abordarea sustenabilității. Este promovarea în universități și în acreditarea profesională a programelor orientate către sustenabilitate pentru disciplinele de contabilitate doar o modă sau este o necesitate justificată?

Deși problemele semnificative în ceea ce privește educația contabilă pentru sustenabilitate au fost identificate, atenția profesiei a fost atrasă de o

lipsă generală de contabili specializați în astfel de probleme (Bedford et al., 1986, Birrell, 2006). Nevoile și inductorii referitori la competențele de contabilitate (Ullmann, 1976) și o lungă istorie de încercări de a introduce o tematică orientată mai mult către aspecte ale sustenabilității în programele de contabilitate (Bebbington, 1997) au fost recunoscute încă din 1970. Proiectul dezvoltat de universități cu obiectivul de a întocmi un raport pentru viitorul contabilității oferă o bibliografie utilă a literaturii recente cu privire la acest subiect (Hancock, 2009). Rezultatele sugerează că mediul academic de contabilitate nu identifică impedimente majore în a introduce aspecte ale sustenabilității și că recunoaște faptul că acest concept a crescut în importanță, însă nu a fost văzut ca fiind crucial.

Studii recente (Sibbel, 2009, Hazelton, Haigh, 2008) sugerează că ar trebui făcut mai mult pentru a explica studenților la specializarea contabilitate semnificația educației pentru sustenabilitate, atât prin oferirea de oportunități pentru a înțelege relevanța conceptului pentru practica profesională și strategia de afaceri, cât și prin recunoașterea importanței și rolului lor în responsabilizarea angajatorilor, oferindu-le cunoștințe și abilități care le dezvoltă capacitatea de a rezolva probleme ce pun în pericol bunăstarea viitoare a companiei. Pentru a răspunde acestor provocări universitățile trebuie să promoveze strategii de dezvoltare a unor abilități de autoeficiență și susținere și de reorganizare a curriculei pentru a duce la o mai mare conștientizare a responsabilităților sociale și morale.

Dezbaterile din acest paragraf sunt destinate particularizării ideii avansate de Pitman și Broomhall (2009, p. 454) care susțin că „Declarațiile și teoriile educaționale ale universității au evidențiat în special beneficiile sociale și comunitare, precum și cele economice ale unui proces de învățare continuă”. Facultățile economice și de business, prin intermediul programelor de master și de doctorat, au capacitatea de a gestiona presiunile sustenabilității, prin adaptarea normelor profesionale instituționalizate. Aceasta trebuie să fie strategia de afaceri cheie pentru reprezentanții învățământului superior într-o piață a muncii tot mai competitivă. De asemenea, sistemul național de învățământ pentru economie, prin programele de mobilitate, are potențialul de a influența modul în care dezvoltarea sustenabilă este pusă în practică în alte părți ale lumii. Apelul făcut în domeniul contabilității, ca parte a educației economice globale, influențează, de asemenea, nevoile și prioritățile educatorilor din profesie. Cercetarea academică deficitară este strâns legată de lipsa disponibilității informațiilor (cu excepția SUA, Australia și Marea Britanie) necesare pentru a oferi un clasament corespunzător al școlilor de contabilitate la scară națională, bazat pe capacitatea lor de a oferi educație pentru sustenabilitate.

Preocupările dezvoltate în literatura de specialitate și în profesie sugerează că, pe lângă declinul rapid al eforturilor de a încorpora abilități relevante pentru sustenabilitate, există un deficit de competențe necesare, de sensibilizare și de cereri viitoare pentru aceste aptitudini. Pentru a răspunde unor astfel de limite, Rama (1998) propune conectarea metodelor de învățare pe tot parcursul vieții, consolidarea capacităților de cunoștințe tehnice, de comunicare și interpersonale, dezvoltarea etică și morală și responsabilitatea socială și implicarea comunității în promovarea utilizării metodelor de *învățare prin servicii* (engl. service-learning) în curricula de contabilitate.

În studiul dezvoltat de Albrecht și Sack (2000, p. 35) se menționează că „educația contabilă a fost percepută ca fiind prea limitată, orientată către trecut și mult prea costisitoare prin raport la beneficiile aduse de o eventuală schimbare”. O soluție este exprimată de Blazey et al. (2008, p. 2), care sprijină „nevoia de o schimbare de curricula în condițiile în care dezvoltarea competențelor generice asigură un profil mai cuprinzător față de metodele de învățare tradiționale bazate pe afaceri”. Rezultatele cercetărilor realizate de Thomas și Benn (2009) subliniază importanța includerii sustenabilității ca obiectiv explicit de învățare pe tot parcursul vieții atât în cursurile de bază, cât și în cele opționale și sugerează că acreditarea prin profesie poate fi cheia modernizării. Urmărind aceeași idee, Institutul ASPEN (2009) a realizat un studiu cu privire la măsura în care abilitățile și conținutul sustenabilității sunt incluse în prezent în cursuri de contabilitate în instituțiile de învățământ superior. După cum rezultă din acest studiu, programele educaționale și de cercetare ale școlilor de contabilitate încearcă să abordeze diferite strategii de a încorpora aspecte legate de sustenabilitate de-a lungul curriculei și în practica pedagogică și de a dezvolta abilități specifice absolvenților de master și de doctorat, care vor duce la sprijinirea companiilor să își îmbunătățească avantajul competitiv.

Abordarea universitară a arătat că disciplinele de economie și contabilitate au avut o reticență semnificativă în a se dezvolta către abilități care să răspundă sustenabilității. Cauza nu este legată de faptul că nu ar fi nevoie de o astfel de abordare în educație (dovadă fiind companiile orientate către responsabilitate socială), ci este vorba de finanțare. Realitatea este că mai mult de 60% din veniturile universităților sunt generate de subvenții guvernamentale și taxe de școlarizare. Corelând cu constrângerile profesionale (nu există încă un standard de contabilitate pentru sustenabilitate), prioritățile școlilor de afaceri nu pot răspunde în mod liber la nevoile industriei, fără proiecția unei comunicări eficiente. Consultanța periodică și comunicarea dialogică între cadre universitare, companii și profesioniști determină creșterea capacității universităților de a transfera cunoștințele și competențele de cercetare în beneficiul comunității.



## Concluzii

În opinia noastră, un rol important în promovarea conceptului de sustenabilitate în curricula economică, și în special în cea de contabilitate, revine cercetătorilor, principalii promotori ai schimbărilor în educație la nivel universitar. Calea de exprimare a cercetătorilor o reprezintă jurnalele academice și de specialitate care promovează noile idei și dau finalitate și utilitate cercetărilor. Argumentăm astfel că barierele și lacunele în implementarea schimbării în contabilitate pentru a răspunde trendului global al dezvoltării sustenabile se explică și prin promovarea timidă a subiectului în revistele de educație contabilă.

Principala contribuție a cercetării noastre vizează îmbunătățirea comunicării între cercetătorii din domeniul contabilității, asociațiile profesionale și de reglementare, universități și mediul de afaceri în ceea ce privește dezvoltarea de competențe specializate care integrează aspectele privind sustenabilitatea în paleta de competențe și abilități contabile. Toate aceste părți au un rol în formarea studenților specialiști în economie și, în special, în contabilitate, cu susținerea unei experiențe vocaționale și de raționament profesional.

Sustenabilitatea presupune un proces continuu de învățare (UNESCO, 2004), care sprijină guvernarea adaptivă și proiectarea unui leadership responsabil în cadrul companiilor. O metodologie de învățare bazată pe acțiune va răspunde la provocările-cheie pentru modernizările curriculei universitare dacă vizează: proiectare de alternative viabile în viitor, participare și parteneriat, gândire critică și reflexivă, practică sistemică și învățare iterativă prin interacțiuni sociale. Bazându-se pe astfel de metode de învățare, școlile de contabilitate sunt în măsură să ofere premisele pentru o învățare continuă și o gestionare flexibilă care să răspundă mai eficient la problemele referitoare la sustenabilitate.

Sprijinită de acreditările organismelor profesionale, universitatea contribuie mai eficient la dezvoltarea sustenabilă a companiilor asigurând un transfer de cunoștințe prin mecanismul feedback-ului, prin semnalizare, dovezi, reflectare și învățare mai rapide, care dau posibilitatea companiilor să schimbe planurile și activitățile lor, în conformitate cu impactul asupra societății și mediului. Universitățile și asociațiile profesionale trebuie să lucreze mai strâns cu mediul de afaceri pentru a oferi studenților oportunități de a explora concepte interdisciplinare și politici care încorporează cerințele de sustenabilitate în condițiile în care acestea sunt relevante pentru viitoarele lor abilități practice.

Cercetarea este utilă pentru a evidenția faptul că toți participanții la dezvoltarea sustenabilă trebuie să fie aduși împreună pentru a oferi o platformă de dialog, schimbul și stimularea practicilor privind sustenabilitatea, pentru a asigura premise de creștere a competitivității economice.

## Mulțumiri

*Acest raport intermediar este cofinanțat din Fondurile Sociale Europene prin Programul Operațional Sectorial de Dezvoltare a Resurselor Umane 2007-2013, proiect numărul POSDRU/89/1.5/S/56287 „Programe postdoctorale în avangarda cercetării de excelență în tehnologiile societății informaționale și dezvoltarea de produse și procese inovative”, partener Academia de Studii Economice din București, Centrul de cercetare „Analize și Politici Regionale”.*

## Bibliografie

- Albrecht, W.S., Sack, R.J. (2000). “Accounting Education: Charting the Course through a Perilous Future”, *Accounting Education Series*, Vol. 16, American Accounting Association
- Apostolou, B., Hassell, J.M., Rebele, J.E., Watson, S.F. (2010). “Accounting education literature review (2006-2009)”, *Journal of Accounting Education*, Vol. 28, No. 3-4, pp. 145-197
- Aspen Institute (2009). “Beyond Grey Pinstripes Global 100, 2009-2010”, available on line at <http://beyondgreypinstripes.org/rankings/index.cfm>
- Bebbington, J. (1997). “Engagement, Education and Sustainability: A Review Essay on Environmental Accounting”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 10, No. 3, pp. 365-81
- Bedford, N., Bartholomew, E.E., Bowsher, C.A., Brown, A.L., Davidson, S., Horngren, C.T., Knortz, H.C., Piser, M.M., Shenkir, W.G., Simmons, J.K., Summers, E.L., Wheeler, J.T. (1986). “Future Accounting Education: Preparing for the Expanding Profession”, *Issues in Accounting Education*, Vol. 1, No. 1, pp. 168-196
- Birrell, B. (2006). *The Changing Face of the Accounting Profession in Australia*, Report to CPA Australia, Melbourne
- Blazey, P., Ashiabor, H., Janu, P. (2008). “Stakeholder Expectations for Generic Skills in Accounting Graduates: Curriculum Mapping and Implications for Change”, Macquarie Law Working Paper 2008/13, available on line at <http://ssrn.com/abstract=1123784>
- Boyce, G., Greer, S., Blair, B., Davids, C. (2012). “Expanding the Horizons of Accounting Education: Incorporating Social and Critical Perspectives”, *Accounting Education*, Vol. 21, No. 1, pp. 47-74
- Burns, C.S. (2006). “The evolution of a graduate capstone accounting course”, *Journal of Accounting Education*, Vol. 24, No. 2-3, pp. 118-133
- Coulson, A.B., Thomson, I. (2006). “Accounting and sustainability, encouraging a dialogical approach; integrating learning activities, delivery mechanisms and assessment strategies”, *Accounting Education*, Vol. 15, No. 3, pp. 261-273
- Fleischman, R.K., Schuele, K. (2006). “Green accounting: A primer”, *Journal of Accounting Education*, Vol. 24, No. 1, pp. 35-66
- Gordon, I. (1998). “Enhancing students' knowledge of social responsibility accounting”, *Issues in Accounting Education*, Vol. 13, No. 1, pp. 31-46

- Global Reporting Initiative (2006). "Environmental Performance Indicators, Indicator Protocol Set: EN", available at: [http://www.globalreporting.org/NR/rdonlyres/B52921DA-D802-406B-B067-4EA11CFED835/3888/G3\\_IP\\_Environment.pdf](http://www.globalreporting.org/NR/rdonlyres/B52921DA-D802-406B-B067-4EA11CFED835/3888/G3_IP_Environment.pdf)
- Hancock, P., Howieson, B., Kavanagh, M., Kent, J., Tempone, I., Segal N. (2009). *Accounting for the Future: More than Numbers. A Collaborative Investigation into the Changing Skill set for Professional Accounting Graduates over the Next Ten Years and Strategies for Embedding Such Skills into Professional Accounting Programs*, <http://eprints.usq.edu.au>
- Hazelton, J., Haigh, M. (2010). "Incorporating Sustainability into Accounting Curricula: Lessons Learnt From an Action Research Study", *Accounting Education: An International Journal*, Vol. 19, No. 1-2, pp. 159-178
- Hill, N.T., Perry, S.E., Stein, D.M. (1998). "Using accounting student surveys in an outcomes assessment program", *Issues in Accounting Education*, Vol. 13, No. 1, pp. 65-78
- Hussain, S. (2011). "Food for Thought on the ABS Academic Journal Quality Guide", *Accounting Education: An International Journal*, Vol. 20, No. 6, pp. 545-559
- ICA (2008). *Broad Based Business Reporting, the complete reporting tool*, Sydney: The Institute of Chartered Accountants in Australia
- Lange de, P., Watty K. (2011). "Accounting Education at a Crossroad in 2010 and Challenges Facing Accounting Education in Australia", *Accounting Education: An International Journal*, Vol. 20, No. 6, pp. 625-630
- Martin, A., Steele, F. (2010). "Sustainability in Key Professions: Accounting, Australian Research Institute in Education for Sustainability (ARIES) report", available on line at [http://aries.mq.edu.au/projects/accountancy/Sustainability\\_in\\_Accounting.pdf](http://aries.mq.edu.au/projects/accountancy/Sustainability_in_Accounting.pdf), accessed at 12.01.2012
- Mathews, M.R. (2001). "Some thoughts on social and environmental accounting education", *Accounting Education: An International Journal*, Vol. 10, No. 4, pp. 335-352
- Merino, B.D. (2006). "Financial scandals: Another clarion call for educational reform - A historical perspective", *Issues in Accounting Education*, Vol. 21, No. 4, pp. 363-381
- Nicholson, C.Y., DeMoss, M. (2009). "Teaching Ethics and Social Responsibility: An Evaluation of Undergraduate Business Education at the Discipline Level", *Journal of Education for Business*, Vol. 84, No. 4, pp. 213-218
- Patten, R., Williams, D. (1990). "There's trouble-right here in our accounting programs: the challenge to accounting educators", *Issues in Accounting Education*, Vol. 5, No. 2, pp. 175-179
- Persons, O. (2012). "Incorporating Corporate Social Responsibility and Sustainability into a Business Course: A Shared Experience", *Journal of Education for Business*, Vol. 87, No. 2, pp. 63-72
- Pitman, T., Broomhall, S. (2009). "Australian Universities, Generic skills and Lifelong Learning", *International Journal of Lifelong Learning*, Vol. 28, No. 4, pp. 439-458
- Rama, D.V. (1998). *Learning by Doing: Concepts and Models for Service-Learning in Accounting. AAHE's Series on Service-Learning in the Disciplines*, Washington, D.C., American Association for Higher Education
- Sefcik, S.E., Soderstrom, N.S., Stinson, C.H. (1997). "Accounting through green-colored glasses: Teaching environmental accounting", *Issues in Accounting Education*, Vol. 12, No. 1, pp. 129-140
- Sibbel, A. (2009). "Pathways towards Sustainability through Higher Education", *International Journal of Sustainability in Higher Education*, Vol. 10, No. 1, pp. 68-82

- Stevenson, L. (2002). "Social and environmental accounting teaching in UK and Irish Universities: a research note on changes between 1993 and 1998", *Accounting Education: An International Journal*, Vol. 11, No. 4, pp. 331-346
- Thomas, J., Benn, S. (2009). *Education About and for Sustainability in Australian Business Schools: Stage 3*, Report to the Australian Government Department of the Environment, Water, Heritage and the Arts, prepared by the Australian Research Institute in Education for Sustainability
- Tschopp, D.J. (2004). "The Seneca Babcock Business Plan: A Case Study in Using Service Learning to Meet the AICPA Core Competencies", *Journal of Education for Business*, Vol. 79, No. 5, pp. 261-266
- Ullmann, A.A. (1976). "The Corporate Environmental Accounting System: A Management Tool for Fighting Environmental Degradation", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 1, No. 1, pp. 71-79
- Wynder, M. (2010). "Chemico: Evaluating performance based on the Balanced Scorecard", *Journal of Accounting Education*, Vol. 28, No. 3-4, pp. 221-236